

ADATOK A JÁSZBERÉNYI BAROMFIKERESKEDŐK MŰKÖDÉSÉHEZ¹

A kisgazdaságokban még az 1920-1938 közötti években is az évszázados hagyomány szerint űzték a baromfitenyésztést². A fővárosi piacot még vasútvonal megnyitása előtt is viszonylag gyorsan elérő jászberényiek már a XIX. században is jelen voltak a baromfi piacon, a szájhagyományban megőrzött adatok szerint elsősorban hízott liba eladása miatt érdemes volt időzni napokig a fővárosi piacon közelében.

A Trianon utáni Magyarországon a belterjes baromfitenyésztés új fajtákkal és a piacra termeléssel a városi kiségzisztenciák számára a kereskedelmi pályákon való megkapaszkodásához kedvező lehetőségeket teremtett. Az 1910-es években megszorodó mezőgazdasági szakirodalomban már nyomon követhető a magyarországi baromfitenyésztés fellendülésének egy újabb korszaka.³ A gazdasági szakirodalom a külkereskedelmi forgalom fellendülésével irányította figyelmét a fajtanemesítésre és a tojáshozam növelésére. A megváltozott közigazdasági helyzetben már nem volt érdektelen, hogy az „ősi” magyar tyúknak kicsiny a teste és aprók a tojásai.

A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1937. évi adata szerint Kecskemét területén az ország baromfi állományának 20-25 %-át tenyésztették. Nem rendelkezünk azonban pontos adatokkal arról, hogy a kecskeméti központú (Benedek cég) baromfi felvásárló és kereskedő vállalat vonzáskörzetéhez kapcsolódó tájegységek – így többek között a Jászság - baromfitenyésztése milyen arányokat öltött. A Benedek cég az ország egyik legnagyobb baromfi- és tojásexportőrévé nőtte ki magát az 1870-ben Benedek József és Fia által alapított Nagykörös-Kecskemét telephelyű vállalat.⁴

A történeti forrásokban nagyon kevés és szórványos a baromfira vagy tartására vonatkozó adat. A Mária-Terézia féle Urbárium elrendeli, hogy a jobbágyok baromfi és tojás ajándékot adjanak a földesúrnak, amelyből csak a telekkategória szerint kötelező ajándék nagyságáról értesülünk.

Az 1895. évi mezőgazdasági összeírás⁵ volt az elő teljes körű felvétel Magyarország mezőgazdasági viszonyairól, amelyben az összeírt állatállományban a baromfiállományra vonatkozó adatokat a szakirodalom megbízhatatlannak ítélte. Nem lehet ezen csodálkoznunk, hiszen a korábbi, népszámlálással egybekötött állatállomány statisztikáknál is igen magas hiba százalékkal – pl. az 1857-es 40 %-kal – kell számolnunk.

Tálas István a baromfitartás kutatásának fontosságára nyomatékosan felhívta a figyelmet, az anyagi kultúra néprajzi vizsgálatának 1945-1955 közötti időszakáról adott értékelésében. Érdemes megállapítását felidéznünk: „a baromfitartás kétségtelenül honfoglalás előtti tevékenységünk, a feudalizmusban a baromfi és terméke szolgáltatmány, a felső piacnak állandó cikke, s a kapitalizálódással a paraszti állattartásnak egyik elsőrendű területe.”⁶

A néprajzi módszerekkel végzett gyűjtés az 1970-es évek elején még lehetővé tette, hogy a sokszor több generációra visszanyúló családi kereskedői hagyományokkal rendelkező baromfi kereskedőktől, a berényi kufáktól, férfiaktól és asszonyoktól kérdezősködjünk a piaci életéről. A piacra

¹ Ez a közlemény első alkalommal ad közre részleteket az 1974-ben készített néprajzi tárgyú szakdolgozatomból. (Népi baromfitartás Jászberényben- témavezetője Tálas István volt. ELTE, Tárgyi Néprajzi Tanszék). A szakdolgozat részletekben való közlésének egyik indoka, az hogy a hiedelemmel gazdagon átszőtt tartási eljárások leírása a korábbi időszakok hagyományos magyar kisállattartási módjához kapcsolódik, ennek a táji változatai a szakirodalomban elég jól dokumentáltak.

² H. Kerecsényi E. 1959., Katona I. 1948., 1949., Nagy Gy. 1968.

³ Hreblay E. 1912. Részlet az előszóból: Tizenkét évvel ezelőtt csak néhányan voltunk, akik előre megjósoltuk a mai, sőt még ezután jövő hazai baromfitenyésztési fellendülést. Ma sokan vagyunk, s ha különböző utakon, de mégiscsak egy cél felé haladunk, elérendő azt, hogy a népies baromfitenyésztés ne legyen a ház körül az utolsó, hanem az első foglalkozás, mert azzá válhat.”

⁴ OMC II. 29., 497.

⁵ St.Sz. 1963. 8-9.sz. 858-864.

⁶ Tálas I. 1955. 23.

hízlalás és kereskedelmi tevékenység célja a városi ház és föld szerzése volt, amint ezt több sikeres életpálya bizonyítja, hogy a hagyományos munkarendtől eltérő életvitelt diktáló kereskedés eredményes volt. A jázsági tanyás gazdálkodás hasonlóan kedvező feltételekkel rendelkezett a baromfitartáshoz, amint azt Nagy Gyula a vásárhelyi pusztákon megörökítette.⁷

Szem előtt tartva Dankó Imre megállapítását a jázsági vásárokról: „A Jázság nem volt elsőrendű vásárterület, hanem egyrészt belső forgalmú, másrészt közvetítő terület volt a környék nagy vásárhelyei felé.”⁸ Fodor Ferenc monográfiájában nem közöl a baromfiállományról statisztikát; 1867-ben Jászfényszarun 963 birtokosnak 15 ezer szárnyas állata volt, amelyből feltehetően a mezőgazdasági jövedelem nagy hányada származott. Mivel adatai szerint a nagyállatok száma (szarvasmarha, sertés, birka) száma valóban kevés volt, arra a következtetésre jutott, hogy a jövedelem fő forrása a földművelés volt.⁹

Jászberényi baromfikereskedők

Libakereskedők

Szücs Józsefné Bujdosó Varga Mária 1929-ben kezdett foglalkozni baromfikereskedéssel. *„Hét gyerekem volt, az uram a katonaságtul betegen jött haza. Én azelőtt cselédlány voltam, ő meg kocsis. Valamihez kezdenem kellett. A szükség is hajtott, meg hajlamom is volt a kereskedéshez. Eleinte a „hátamon” kezdtem.¹⁰ Gyalog mentem Jászapátiba, Árokszállásra és a hátamon batyuban, meg a két kezemben kosárban hoztam a csirkét, tojást. Sokszor a gyerekek – a nagyobbak – is velem jöttek. Aztán ahogy tehetségem¹¹ volt egy lovat és kocsit vettünk, ketrecekbe raktuk a baromfit. Akkor még vonattal mentem Pestre: a hátamon és a kezemben 50-80 kg libát vittem el. A Nagyvásártelepre meg a Telekire sokan jártunk fel akkoriban. 35-ben már teherautót fogadtam és úgy szállítottam Pestre. Hétfőn Dósára, csütörtökön Apátiba és Árokszállásra; kedden és pénteken a berényi piacra mentem vásárolni. Kedden, csütörtökön és szombaton Pestre szállítottam. Közben 50-60 libát mindig tömtem.”*

Szücsné az áru nagy részét Pestre szállította, csak akkor adott el a helyi exportörnek, ha nem volt jelentős az árkülönbség. A libakereskedők a „selejtet”¹² helyben vitték piacra, hogy „ne verje le a többi árát”. A kufák¹³ egy piacról 2-300 libát is behoztak, vagyis összevásároltak. Lehetőség szerint igyekeztek inkább „készen”¹⁴ venni a libát, ha ilyen nem lett volna elegendő, akkor „magló” libát vettek és tömésre fogták. A kufák házánál rendszerint volt egy olyan helyiség, ahol a libákat tömték. A hizott libát „pucolás”¹⁵ előtt még megtömték, hogy a belek ne legyenek üresek. Arra vigyáztak, hogy ne maradjon a begyében a kukorica, mert a „standos”¹⁶ a felpucolt liba begyéből kifejtette a kukoricát és levonta az árából.

Egy alkalommal 50-100-200 libát szállítottak Pestre, rendelés szerint. A vágást és tisztítást a szállítást megelőző napon végezték. A heti háromszori szállítás megkívánta, hogy pénteken készítsék elő a szombati szállításra szánt mennyiséget. A kufa házánál volt a pucoló¹⁷, ahol bér munkások készítettek elő a vágott libát. A levágott liba először a „vasalóhoz”¹⁸ került: forró, faszenes vasalóval vizes ruhán keresztül megvasalta a tollát, mert így fellazult a toll. Vasalás után került ahhoz a személyhez, aki „szárnyázott”, vagyis a vastagabb tollakat szedte le a liba hátáról, szárnyáról és

⁷ Nagy Gy. 1968.

⁸ Dankó I. 1974. 176.

⁹ Fodor F.

¹⁰ Hátára felkötött batyuban szállította a baromfit.

¹¹ Anyagi lehetőség

¹² Így nevezték a tömésel hizlalt libát, ami nem érte el a kívánt gyarapodást.

¹³ A baromfikereskedő neve a Jázságban

¹⁴ A gazdák által tömésel felhizlalt liba

¹⁵ Vágás és tisztítás

¹⁶ piaccsarnoki baromfi árus

¹⁷ Egy tiszta, rendszeresen meszelt falu helyiség

¹⁸ Faszenes vasalóval dolgozó személy neve

melléről. Ezt követően egy személy a pelyhet szedte le a libáról. A levágott libáról szárazon ugyanúgy külön válogatva szedték le a tollat és a pelyhet, mint a „koppasztásnál”¹⁹. A libapucolók csoportjában egy személy állandóan vasalt. Általában délután kezdték el a munkát, és egész éjszaka dolgoztak, hogy hajnalra készen legyen az áru. Az éjszakai munkával a vágás frissességét kívánták biztosítani. A vasalásért annyit fizettek, amennyit a leggyorsabban dolgozó pucoló meg tudott keresni. A bér kiszámításának alapegysége a darabbér volt, általában 6 fillér. Hatalmas teljesítmény volt tehát, aki 100 Ft-ot is meg tudott keresni, bár ilyen nem túl gyakran fordult elő. A pucolás az asszonyok és lányok kiegészítő jövedelme volt. A pucoló női bér munkások a néhány hold földdel rendelkező családokból kerültek ki. Az asszonyok a pucolással keresett pénzt a család élelmezésére költötték, a lányok a kelengyjük összeállításához szükséges összeget gyarapították keresetükkkel. Az özvegyasszonyoknak egyik alapvető jövedelemforrása volt, azért is csinálták szívesen, mert emellett még más jövedelemszerző foglalkozást is maradt idejük. Igen gyakran az özvegyasszony a piacon is árusított pl. lisztet, vagy heti bejáró munkásként mosást vállalt. A kufáknak dolgozó asszonyok között nem pénzért dolgozó asszonyok is voltak. Elsősorban a kisebb iparosok felesége jött el dolgozni és a liba pucolásért vagy tollat, vagy vért kapott. A libavért több háztartásban emberi fogyasztásra elkészítették, míg mások az állatokat etették vele. A toll a szegényebb iparos családok lányainak kelengyjéjéhez volt szükséges. A belvárosi szűk udvarú iparos házak többségénél nem volt lehetőség a nagyobb területet és vizet igénylő liba tartására, így a háztartásban nem tudták előteremteni a lányok kelengyjéjéhez tartozó ágyneműhöz szükséges tollat.

Amikor a liba pucolással végeztek, a tisztiorvos minden alkalommal kijött és megvizsgálta a baromfit, ha megfelelőnek találta, a liba farára nyomta a hatósági bélyegzőt. Egyenként fehér papírba csomagolták a libákat, erre írták a súlyát. Nagy méretű vesszőkosarakat töltöttek meg a külön csomagolt libákkal és zsákpokróccal lefedték, amelynek szélét a kosár széléhez hozzávarrták. Erre került a pesti standos neve, valamint azt is feltüntették, hogy a kosárban hány liba van. Kedden és csütörtökön a sofőr adta le a kereskedőknek az így előkészített vágott baromfit; a kufa személyesen csak szombaton kísérte az árut, mert ez volt az elszámolás napja. Ha kiderült, hogy a vasárnapi piacra még szükség van libára, akkor táviratot küldött az otthoniaknak, amelyben csak mindössze ennyi volt: „Pucoljatok”. Az asszonyok nélküle kezdték el a munkát, csak a befejezésnél volt jelen. Vasárnap hajnalban Nagykátáról vonattal vitte fel Pestre a szokásos rendelésen kívüli mennyiséget.

Csirkekufák

Szabó Jánosné, Ridegné Szabó Etelka és Sas András az 1930-as években Jászberényben ismert csirkekufák voltak.

Sas András 1933-ban kezdte a kereskedést. Eredeti foglalkozása szerint fűszerkereskedő volt, majd ezt a baromfikereskedésre cserélte fel, amellyel 15 évig foglalkozott. A Benedek cégnek dolgozott, a kecskeméti baromfi felvásárló helyi kirendeltségének.²⁰ Kezdetben Szabó Jánosék vállaltak érte kezességet, mert eleinte a cég által adott pénzen „szedte a csirkét és a tojást”.²¹ Két esztendeig járta Jászberény vidékét felvásárlóként, amikor Nej László felajánlotta neki a lehetőséget, hogy legyen önálló. Nej Lászlótól tőkét kapott kölcsönbe, amelyen lovaskocsit fogadott és ezzel járta a piacokat. Három hónapig nemhogy keresett volna a kereskedéssel, még rá is fizetett; négy év elteltével szerzett elegendő gyakorlatot és olyan eredményessé vált tevékenysége, hogy saját kocsit és lovat tudott vásárolni. Ezt követően személyre szóló felvásárlási árat kapott, a mindenkor napi felvásárlási árnál 10 fillérrel többet, a feladata pedig a környékbeli tanyákon felvásárolni a csirkét és pulykát. Heti munkarendje a következő volt: hétfőn Jászdózsára, kedden és pénteken a berényi piacra, szerdán Tarnaórsra, csütörtökön Jászárokszállásra, szombaton Alattyánba, vasárnap pedig a jászberényi tanyákra ment. A heti piacok alkalmával beszélte meg a gazdákkal, hogy mikor és melyik tanyára megy ki, akkora a környékbeliek odavitték az eladásra szánt baromfit.

Az árokszálási piac olyan korán reggel zajlott le, hogy virradatkor már bevásárolva indult vissza Jászberénybe. A lovaskocsin a csirke fedeles csirkekasban páronként összekötve, vagy

¹⁹ Az élő liba tollának és pelyhének ritkítása

²⁰

²¹ Vásárolta fel

ketrebben volt elhelyezve. A csirke lábát nem zsineggel, hanem egy rongydarabbal kötötték össze; gyakran régi piros kendőből hasogattak csíkokat az asszonyok.

Egy-egy jó piacon 30-40 ezer tojást is összeszedtek; a gazdák egyszerre 7-800 db, nem ritkán 1200 db tojást is behoztak a piacra. A kisebb gazdák által egyszeri alkalommal eladásra kínált 300 db tojás már inkább kevésnek számított. A felvásárló a tojást kézbe fogva vizsgálta meg: már a „fogásáról”²² felismerték a jó tojást. A tojást ládába gyűjtötték: falpra egy sor szalma került a tojás alá. Egy lapra 180 db tojás fért, négy megtelt sor után a fedő falapot leszögezték. Ha a tojást nem a helyi felvásárlónak adták, akkor olyan tojásos ládába rakodtak, amelybe 1440 db tojás fért. A csomagolási módok és eszközök a korabeli vasúti szállítási előírásoknak megfelelőek voltak.²³

A Benedek cég 10 ezer tojás után 10 pengőt fizetett, vagyis egy tojáson 1/10 fillér volt a felvásárló keresete. Sokszor érkezett sürgöny Pestről, hogy „6-7 tized a tojás”, de mire a tojással megérkeztek már 3 tizedet is esett az ára, ezért inkább a helyi felvásárlónak adták el a tojást, mert az az 1gy tized legalább biztos volt.

A csirke szedését²⁴ aratás után kezdték meg. A szép árut már a tolláról felismerte a kereskedő: „ragyogós szép a tolla, a teste sárga, mint a kikirics”. „A pulyka is a tolláról mutatja magát. Ha nyakán zsírréteg van, az jó kövér.” A pulykák közül a kisebbet visszadobta az átvevő, az ilyenre azt mondták: „csirabak”. Némelyik kufa azzal foglalkozott, hogy felvásárolta 60-70 fillérért, amit nem vettek át: otthon „feldarázta” és a duplájáért is el tudta adni. Néhányan azt is megcsinálták, hogy megvették a piacon a jó kövér kacsát, hazavitték és otthon összekenték a tollát, mintha a tömött kacsá voltna, és ezután hízott kacsá árában adták el. A kufának szemfülesnek kellett lennie, mert csak akkor boldogult. Némegyszer előfordult, hogy összevesztek a piacon, főleg az asszonyok. Ha nem sikerült megkaparintani a jó árut, akkor bizony egymásnak estek és rákiabáltak egymásra a kufák. A piac közönsége élénk figyelemmel kísérte a kufák viselkedését és megállapította: „Ma jó piac lesz, mer’ a nagy kufák összevesztek.” A jó kufa ránézésre megmondta a baromfi súlyát. Azon lehetett keresni – mint mondták – , hogy a gazdák párba számoltak, ők meg kilóban. Egyéb leleményre is szüksége volt a kereskedőnek, hogy a szép árut olcsóbban tudja megvenni, mint a konkurencia. Sas András kereskedő egy alkalommal tarnaörsi piacon csinált jó vásárt.

„ Két kocsi csirkét hoztak be. Még le sem rakták a kocsiról, már láttam milyen az áru, a súlyát is tudtam. A jobbikhoz odament egy másik kereskedő és 1,25-ért kérte kilóját. Erre én odamentem a szomszédos kocsihoz és jó hangosan 1,10-et ígértem. Meghallotta a kereskedő és gyorsan idejött és 1,20-ért megvette, pedig az az áru nem ért annyit. Én meg megvettem a szebbiket.”²⁵

A kassal, a kasok visszamérésénél is lehetett csalni. Az 1 és 2 kg-os súlyok ki voltak fúrva és ólmot öntöttek bele, amitől jóval nehezebb lett. Sas András szerint a kereskedők szokását *janicszásnak* nevezték, amikor a baromfit a rendes súllyal mérték, míg a kasokat ólmossal. A kereskedő alapállását röviden így foglalta össze: „Ravaszkodni kellett, meg panaszkodni is, főleg az átvevőnek. Megsajnálta, rátett még az árra 1-5 fillért.” A *kufák* kedvenc szövegét, hogy „*jobb a sűrű garas, mint a ritka forint*” a fentebb leírt esetek alapján lehet érteni.

A felvásárló minden kereskedőjétől kérte, hogy hirdessék a piacokon és a tanyákon, heréljenek minél több kappant, mert pulykaáron veszi át. Ennek következtében elég sok kappant neveltek a tanyákon. A felvásárló kiskereskedőknek a kappan mégsem hozott hasznot.

A Benedek cég elsősorban pulyka, csirke, kappan és tojás felvásárlással foglalkozott. A libát akkor vette meg a kufáktól, ha Pesten nem tudták értékesíteni, „krak” volt.²⁶

²² Próbaképppen néhányat fogtak kézbe, nem az egészet vizsgálták át.

²³ Hary J. 1932. 17. „A MÁV Igazgatósága kifogástalan csomagolási eszköznek a tojásszállításhoz jelenleg használt szabványoszerű ládát (H=175 cm Sz=55 cm M=22 cm) darabárú szállításánál csak akkor tekinti, ha teljesen ép deszkákból, illetőleg lécekből van összeállítva, ha három helyen vasabronccsal körülfogva és beszegezve, a tojásnak a csomagolása ezen ládában történik. 1440 db tojást tesznek a ládába. A csomagolásnál igen kell vigyázni, nehogy hanyagság következtében összetörve érkezzenek a tojások az illető piacra, ezért a láda aljára az egyes rétegek közé és a ládafenekre fagyapotot, vagy száraz szalmát kell tenni.”

²⁴ felvásárlását

²⁵ Sas András közlése

²⁶ Visky Teréz: Három járszági falu baromfitartása. P 65/1956

A berényi baromfi piacon gyakrabban dolgoztak Szabó János és Ridegné Szabó Etelka, akik testvérek voltak, de önállóan kereskedtek. Édesanyjuk is csirkekufa volt. A baromfival való kereskedés alapelemeit már gyermekkorban elsajátították. Özvegy édesanyjukkal együtt indultak gyalog éjjel 2 órakor a szomszédos falvak piacára: Dósára, Jásztelekre, Jákóhalmára. Legtöbbször csirkét hoztak vagy a felvásárolt libát lábon hajtották haza. Nagyanyjuk kenyérsütögető asszony volt, a berényi piacon árulta a maga sütötte kenyeret; de a háznál is sok vevő felkereste. Nagyapjuk a jászberényi kenderföldek csősze volt, aki a „csőszsébül 16 hold földet szerzett.”(D) A kilenc unoka közül három csirkekufa és hat pedig a libatömő foglalkozást választotta.

Egy másik család történetében is sikerrel járt a kereskedés. Bujdosó Jánosné 1926-ban ment férjhez. Az ura szőlőmunkás volt, ezért eleinte mindketten napszámba jártak. Albérlők voltak, a bérleti díj magas, 12 pengő volt. Egyik napról a másikra éltek, de nem jutottak semmire. Bujdosóné nagyanyja libatömő volt és kislánykorában sokszor eljárt vele a piacra és a libákkal is bajlódott. Gondolt egyet, eladta a dunnát és az ünneplő szoknyáját, a pénzen kislibát és kukoricát vett. Megtömte a libákat és amikor készen volt, a többi libatömővel társulva teherautót fogadtak és pesti piacon adták el a libát. Nagyon jól keresett, amíg hosszú éveken át a libatöméssel foglalkozott. „Házat és szőlő kerestek a libák.”

Elsősorban a környező falvak piacán dolgoztak. Kijártak Jászárokszállásra, Jákóhalmára, Apátiba, Alattánra, az itt felvásárolt csirkét és tojást hazavitték. „Feldarúzták a csirkét, hogy le ne pusztuljon”. Ha a vásárlás napján nem tudták leadni a baromfit, nagyon kellett éjszaka vigyázni, hogy kár ne essék benne. A pesti piacra is szállították, ha sürgöny érkezett és abban jó árakat jeleztek. Az is megtörtént, hogy jó árakat jeleztek, de mikorra megérkeztek az áruval leesett a baromfi ára. Várták az üzenetet a Benedek cégtől is, jön-e az autó aznap vagy sem. Jászberényben 1927 előtt még nem volt helyi baromfi felvásárló kirendeltség, a kecskeméti központból hetente több alkalommal is átjárt a teherautó. A csirkekufák számon tartották a „baromfiszezont” és készültek az ünnepekre, mert így tudtak egy kis haszonra szert tenni.

A „pulykaszezon” karácsony előtt volt: ami azt jelentette, hogy ilyenkor nőtt meg a kereslet iránta. A gazdák októberben kezdték meg a pulykát piacra vinni, karácsony előtt két héttel befejeződött a felvásárlási szezon, ekkor a felvásárlási ára jelentős mértékben csökkent. A berényi kereskedők pulykát a fővárosba is szállítottak, de a Jászberény környéki tanyákon nevelt pulyka nagy része a kecskeméti Benedek céghez került. A kecskeméti „vágodába” szállították a felvásárolt pulykát és vágás előtt a gyengébben táplált állatokat „tejsavóval feljavították”, hogy egységes minőségű árut szállíthassanak Angliába. A kufák, gazdák körében közismert volt, hogy a karácsonyi ünnepekre Angliába sok pulykát szállítanak. „Karácsonyra ott mindenkinek az asztalán sült pulykának kellett lenni. Én ugyan nem vótam ott, de mindenki így mondta.” (O)

A „libaszezon” karácsony, újév körül volt, de sokat eladtak a helyi és pesti zsidóságnak is az ún. „libás vagy ludas ünnep” előtt is, amely ősszel volt. „A „csirkés ünnep, rasaróni” meg a „geburesz” nagy ünnepük volt a zsidóknak. Ezek ősszel egymást követő ünnepek voltak²⁷. A ludas ünnep előtt a pesti kereskedők előre megrendelték nálam a libát, egy vagy két kosárral. Elhívtam a saktert a Gotteszmand bácsit, aki zsidó templom udvarában lakott. Ő vágta le a libát és az orrába tette a pombát, ami azt jelentette, hogy kóser.”(G)

A berényi piacon többen árultak a zsidók számára kóser libát. Töbnyire olyan asszonyok, akik korábban zsidó családoknál szolgáltak és tudták, hogyan kell „kóserul” vágni. (O)

Sok kakas kelt el a zsidó „csirkés vagy kakasos” ünnep előtt is. Az otthon keltetett csirkét 3-4 hónapos korától állandóan vittek a berényi és a pesti piacokra is. Ősszel a gazdák azért vitték nagyobb tömegben piacra a baromfit, hogy a vetésben ne tegyenek kárt.

Rendkívül élénk volt a baromfikereskedés Jászberényben, a hagyományos fővárosi piac mellett a Kecskemétre szállító és külföldre irányuló kivitel közponjaként tarthatjuk számon.

A XIX. század végén nagyon gazda saját kocsijával szállította Pestre, a piacra elkészített élő baromfit. A szájhagyomány megőrizte azoknak az emléket, akik egy hetet is eltöltöttek Pesten a felszállított libával; a Duna parton etették és tömték a libát addig, mind el nem kelt.

²⁷ A zsidó újév vándorünnep szeptember 6-a és október 5-e között. Ros háSáná, rajs hásónó jelentése újév. Ezt követően egy hónapig több ünnep is van.

A vágott baromfi szállítása az 1920-as években kezdődött és a jászberényi lányok és asszonyok jelentős részének jelentett pénzkereseti foglalkozást. Az iparral rendelkező baromfi kereskedők működése mellett is maradt lehetőség arra, hogy parasztemberek vonaton szállítsák fel a zsákba varrt, levágott libát, amiért lényegesen több pénzt kaptak, mint a berényi piacon eladott élő libáért.

A baromfikereskedők között korán kialakult egyféle szakosodás: egyesek inkább a liba felvásárlásával foglalkoztak, a csirkekufák csirkét, kappant, pulykát és tojást „szedtek”. Egymással kapcsolatot tartottak, hallgatólagos megegyezés volt az alapja annak, hogy a környékbeli falvak piacán ki vásárolja fel a baromfit. A vizsgált időszakban Pl. Jásztelekre azért nem jártak, mert ott helyben két kereskedő is foglalkozott felvásárlással. Jászboldogházára Ceglédre járt át baromfikereskedő, a hajtaiak a nagykátai, tápiógyörgyei piacra jártak. Jászárokszállítás szintén egy körzet közponjaként működött, mert egy helyi kereskedő Bodonyból, Tarnaórsról, Karácsondról hozta az olcsó csirkét és tojást.²⁸

Adatközlők

D./ Rideg Józsefné Szabó Etelka, sz. 1904 - Jászberény
G./ Szűcs Jánosné Bujdosó Varga Mária, sz. 1897- Jászberény
O./ Sospataki Lajos Sándor, sz. 1902 – Jászboldogháza
R./ Sas András. sz. 1911 - Jászberény

Irodalom

Bakoss László

1936. Hazai baromfi tenyésztésünk fejlesztésének időszerű kérdései. Mezőgazdasági Közöny. IX. éf. 2.sz.

Dankó Imre

1974. A jászvárosi vásárok – piacok néprajza. In Jászkun jubileumi évkönyv 1874-1974. Jászberény

Domokos Ottó

1967. A nyugatmagyarországi tyukásatról. Néprajzi Közlemények. 255-277.

Éber Ernő

1961. A magyar állattenyésztés fejlődése. Bp.

Fél Edit-Hofer Tamás

1961. Az átányi gazdálkodás ágai. Néprajzi Közlemények. 2.sz. Baromfitartás 207-15.

Fényes Elek

1839. Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. Pest.

Fodor Ferenc

1942 A Jászság életrajza. Budapest

Grubiczy Geyza:

1875 A baromfitenyésztés. Budapest.

Hreblay Emil

1900. A baromfiak hizlalása. Budapest

1912. Baromfitenyésztés. I-II. Budapest

²⁸ Árokszálláson két kufa volt. Az egyik Mari néni Gyöngyösről járt át, a másik Szűcs (Paci) Ignác eljárt Karácsondra, Bodonyba, Tarnaméráva, Tarnaórsre. Mikor a faluba megérkezett, így kiabált: „Csirkét, tojást tízé pártját!”- vagy amennyi éppen az ára volt. Úgy mondják, hogy nagyon olcsón sok csirkét és tojást szedett össze. (D)

Nagy Gyula

1968. Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán. Néprajzi Közlemények. 1-2.sz.
Aprójószág: 104-140.

Katona Imre

1948. A baromfi betegsége és gyógyítása Csongrádon. Ethn.(LX) 133-138.

1949. A csongrádi baromfitartás szokásai és hiedelmei. Ethn.(LXI) 164-182.

H. Kerecsényi Edit

1959. A baromfi ültetése és keltetése Galgamácsán. Néprajzi Közlemények

Luby Margit

Az „aprómarha” a Szamos mentén és a Tiszaháton. NÉ XXIX 203-206.

Nagy Varga Vera

é.n. A népi baromfitartás. In:Kiss László-Pataki Sándor (szerk.): Mezőcsát népi kultúrájából. Mezőcsát
helytörténeti füzetek 3. Mezőcsát

1937. Országos Mezőgazdasági Címtár. II.Kaposvár.

Párthay Géza

1875. Az okszerű baromfitenyésztés alapvonalai. Budapest

Polónyi Manó

1905. A baromfitenyésztés nagyban és kicsinyben, mint biztos kereseti forrás.

Szalay János

1912. A magyar tyúk tenyésztése és nemesítése. Szolnok

Tálas István

1955. Az anyagi kultúra vizsgálatának tíz éve (1945-55) Ethn.(LXVI). 5-56.

Winkler János

1910. Baromfi hizlalás és értékesítés. Bp.

Táblázatok

Gazdaságok birtokmérete	Gazd. Száma	Baromfi	gazd./bfi
1 kh-nál kevesebb szántóval	6296	45214	7,1
1 kh-nál több szántóval	4332	29154	6,7
1-5 kh-as gazdaság	10275	99933	9,4
5-10 kh-as gazdaság	5396	80950	15,0
10-20 kh-as gazdaság	4880	103979	21,3
20-50 kh-as gazdaság	3386	112100	33,1
50-100 kh-as gazdaság	829	45862	55,3
100-200 kh-as gazdaság	247	23836	96,5
200-500 kh-as gazdaság	87	12532	144,0
500-1000 kh-as gazdaság	37	8584	232,0
1000 kh-nál nagyobb gazdaság	39	24248	621,7

Jász-Nagykun-Szolnok megye baromfiállománya 1895. (A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája, Bp. 1930. IV. köt. 41.o.)

Gazd.sz.	Össz.ter.	Marha	Ló	Sertés	Juh	Baromfi
3772	47980	5246	2786	9596	13364	65431

Jászberény állatállománya 1895-ben. . (A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája Budapest, 1900. I. köt. 294-97.o.)

Jászberény	B.fí összes	Tyúkféle	Liba	Kacsa	Pulyka
1895	68814	-	-	-	-
1935	77399	63782	8798	2959	1860
1966	124190	114887	7299	877	1127

Jászbeényi baromfiállomány 1895-1966. (Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870-1970. Állattenyésztés III. Községsoros adatok 8. Baromfi KSH, Budapest 1972)

hetivásári árak	06.17.	06.24.	07.01.	07.08.	07.15.	07.22.	07.29.	08.05.
hízott liba, db.	3	2	2	2	2	2	2,28	2,3
sovány liba, pár	2,4	1	1	1	1	1	1,4	1,9
csirke, pár	0,7	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-	0,4
kacsa, pár	-	-	-	-	1	1	1	1
tojás, 100 db.	1,72	-	-	-	-	-	-	-

Baromfitermékek árai 1888 nyarán Jászberényben. (Jászság c. hetilap)

	Önálló keresk.	Önálló keresk.	Segéd	Segéd
	férfi	nő	Férfi	nő
élő baromfi	43	65	15	4
toll	9	2	3	2
tojás, tej, vaj	9	15	15	4

A baromfikereskedők Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1930-ban. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat 94. köt. Budapest 1930)

Fényképek:

1. Hetipiac Jászberényben 1950. Komáromy József felvétele
2. Vásár 1962. – Tóth János felvétele